

TENGELY ADRIENN – SIMÁNDI SZILVIA – RAKUSZ MÁRTA –
OSZLÁNCZI TÍMEA – ACSÁN RITA

KATOLIKUS KISKÖZÖSSÉGEK ÉS A KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS EGYKOR ÉS MA

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Andragógiai és Közművelődési Tanszékének oktatói 2021/2022-ben kutatást végeztek „A katolikus egyház felnőttkori művelődést támogató tevékenysége és a művelődő vallási közösségek kérdése a két világháború között és napjainkban” címmel az Északkelet-magyarországi régióban. A kutatás a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Közművelődési ösztöndíj tudományos kutatócsoportok számára alprogramja támogatásával valósult meg. A nevezett kutatásba hallgatók és közművelődési szakemberek is bevonásra kerültek.

A kutatás első szakaszában a katolikus egyház népművelési tevékenységének feltárására került sor elsősorban az 1920–1940-es évek egyházmegyei zsinati dokumentumai és statútumai alapján. A történeti kutatás tudományos eredményeit a Kulturális Szemle hasábjain ismertettük.¹ A kutatásból kitűnt, hogy a 20. század első felében az egyház ilyen irányú tevékenységének elsődleges színterét a különféle kisközösségek – Mária-kongregációk, KALOT, KALÁSZ, cserkészcsoporthoz stb. – jelentették, így kutatásunk második szakaszában a mai katolikus lokális kisközösségek működését és közösségi művelődési és felnőttképzési aspektusait vizsgáltuk a közösségek egyházi és világi vezetőivel készült strukturált interjúk segítségével, amelynek eredményeit bemutató tanulmányunk angol nyelven megjelent.²

Az egyház népművelő tevékenysége a 20. század első felében

A történelem során a felnőttkori művelődés számos formája ismert, mely mindig az adott kor és társadalom sajátos viszonyait tükrözte. A 19. századtól a modernizálódó társadalmi-gazdasági környezetben ennek jelentősége igen megnövekedett.³ Magyarországon kezdetben

¹ TENGELY, A., *Az iskolán kívüli népművelés kérdése az egyházmegyei zsinatokon a Horthy-korszakban*, in *Kulturális Szemle* IX. (2022/2), 94–110.

² SIMÁNDI, SZ. – TENGELY, A. – RAKUSZ, M. – OSZLÁNCZI, T. – ACSÁN, R., *Catholic Small Communities and community education and culture*, in *Kulturális Szemle* IX. (2022/2), 84–93.

³ T. KISS, T., *Az iskolán kívüli népművelés és felnőttoktatás Magyarországon az 1920-as években*, in *A magyar felnőttoktatás története*, szerk. MARÓTI, A. – RUBOVSKY, K. – SÁRI, M., Magyar Művelődési Intézet – Debreceni

elsősorban civil szervezetek foglalkoztak ilyen tevékenységgel, de a századfordulótól, s különösen a Horthy-korszakban a kultúrfőlény-elmélet jegyében már az állam is egyre nagyobb szerepet vállalt ebben,⁴ s a Katolikus Egyház is felismerte a felnőttkori művelődés jelentőségét. Az egyház társadalmi feladatvállalása a 19. század végétől élénkült meg, elsősorban XIII. Leó pápa (1878–1903) *Rerum Novarum* kezdetű 1891-es enciklikájának hatására, mely először tárgyalta a szociális bajokat és annak katolikus megoldási lehetőségeit. Ez az 1930-as években újabb lendületet vett a hazánkban is megszerveződő *Actio Catholica* mozgalom és XI. Pius pápa (1922–1939) *Quadragesimo Anno* kezdetű szociális enciklikája következtében, mely megerősítette és továbbfejlesztette a negyven évvel korábbi pápai gondolatokat.⁵ A Katolikus Egyház határozottan kijelentette, hogy a modern világban már nem elegendő a papságnak a vallás ügyeivel foglalkozni, hanem a társadalmi életben is szerepet kell vállalnia. Ahogy az 1924-es székesfehérvári egyházmegyei zsinat megfogalmazta: „... a lelkipásztori kötelesség nem merül ki csupán a templomban és az iskolában. A hitbuzgalmi tevékenységen kívül népművelési, társadalmi, jótékonyágai, család-, gyermek-, ifjúság-, munkásvédelmi s gazdasági stb. intézmények és mozgalmak az új idők lelkipásztori eszközei, és aki ezektől távol tartja magát, lelkipásztori mulasztást követ el.”⁶

A korban az egyház társadalmi feladatvállalásának egyik legfontosabb területe – korabeli szóhasználatlal élve – az iskolán kívüli népművelés lett, melynek elsődleges célját egyértelműen a katolikus társadalom erősítése és a katolikus világnézet terjesztése jelentette. A felnőttkori művelődés kérdése megjelent a különféle egyházi fórumokon: a sajtóban és a püspökkari konferenciákon csakúgy, mint az egyházmegyei zsinatokon.⁷ A katolikus társadalom műveltségének emelésére és a közösségi művelődés elősegítésére külön szervezetek is alakultak, az ún. katolikus körök, olvasókörök és népkönyvtárak,⁸ illetve kimondottan

---

Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszék – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája, Budapest 1998, 217–226.; T. KISS, T., *Felnőttoktatás-történet Magyarországon*, in: *Educatio* VIII. (1999/1), 3–13.; JUHÁSZ, E., *A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon*. Csokonai Kiadó, Debrecen 2016.

⁴ T. KISS, *Az iskolán kívüli népművelés és felnőttoktatás... 217–226.*; BELOVÁRI, A., *Közművelődés és iskolán kívüli művelődés a két világháború között a Dél-Dunántúlon (A Somogy megyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottság inatanyagának tükrében)*. Doktori disszertáció. ELTE, Budapest 2011, 32–48.

⁵ PETRÁS, É. *Társadalmi tanítás és szociális kérdés. Az egyház társadalmi tanításának recepciója a katolikus értelmiség körében, 1931–1944*, in: *Egyháztörténeti Szemle* XIV. (2013/2), 5–8.

⁶ MÓZESSY, G., *A Székesfehérvári egyházmegye zsinatai a 20. század első felében*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest 2016, 1924, 84. §. 1. p.

⁷ BEKE, M. (szerk.), *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között*, Aurofa, München, 1992, I. 138., 175., 201.; TENGEY, *Az iskolán kívüli népművelés kérdése...*

⁸ GELENCSÉR, K., *A művelődés, az öntevékeny közösségi művelődés formái és funkciói Magyarországon*, in: *Művelődéstörténet II.* szerk. GELENCSÉR, K., Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth Kiadó, Budapest é. n., 674–702.

népműveléssel foglalkozó szerzetesi kongregációk is létrejöttek, például a Jézus Szíve Népleányok és a Krisztus Királyról nevezett Népművelő Testvérek Társasága.⁹ Emellett nem elhanyagolható az Actio Catholica, a különféle katolikus társadalmi egyesületek – főleg a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testülete (KALOT) és a Katolikus Leánykörök Szövetsége (KALÁSZ) –, illetve a különféle hitbuzgalmi társulatok, például a Mária-kongregációk közösségi művelődési tevékenysége sem.¹⁰

A projekthez kapcsolódó történeti kutatásunkból egyértelműen kitűnik, hogy a két világháború között az egyházmegyei zsinatokon is nagy hangsúlyt fektettek a felnőttkori művelődésre, azonban ennek részleteit meglehetősen különbözőképpen látták az egyes egyházmegyékben. Négy jól elkülöníthető tartalmi csoport rajzolódott ki a zsinati statútumokból. Az első a szűken vett felnőttoktatás, amely az elemi iskolában elsajátított hittani ismeretek elmélyítését és bővítését jelentette alapvetően a katekézis alapján – némi liturgikus ismerettel kiegészítve –, melynek elsődleges színtere a trienti zsinat óta kötelező vasárnap és ünnepnap délutáni templomi katekézis volt. Ezt a zsinatokon nem tekintették az iskolán kívüli népművelés részének, hanem attól teljesen függetlenül kezelték, bár időnként a népművelés kapcsán is megemlítették, hogy az ifjúsági egyesületekben is ajánlatos hitoktatást tartani. A második csoportot a tágabb értelemben vett vallási műveltség emelése jelentette, például egyháztörténeti és egyházművészeti témákról szóló előadások formájában. A harmadik csoport a különféle világi témák, főleg aktuális közéleti, társadalmi, gazdasági kérdések feldolgozása volt, de szigorúan a katolikus világnézet alapján, csakis „megbízható” előadók által. Ennek egyértelmű célja az egyénekben a katolikus öntudat erősítése, a különféle közéleti témákban az egyházi álláspont mögé a tömegek felsorakoztatása, végső soron a katolikus társadalom megerősítése volt. Ezzel szemben kevésbé fontosnak tűnik a zsinatokon a negyedik csoport, a „klasszikus” népművelési témák, vagyis a világi műveltség emelésére és az ismeretterjesztésre irányuló tevékenység, például csak az 1931-es egri zsinat említi konkrétan az analfabéta-tanfolyamok támogatását.¹¹

Az egyházmegyei zsinatok többsége elsősorban a katolikus egyesületek keretein belül képzelte el az elemi iskolából már kikerült ifjúság és a felnőtt korosztály oktatását és nevelését,

⁹ PUSKELY, M., *Szerzetesek*, Zrínyi Nyomda Kiadója, h. n., 1990, 137–138., 155.

¹⁰ GIANONE, A., *Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948*, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest 2010, 72–76.; BALOGH, M., *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest 1998, 41., 122–128., 137–146.; SZÉKELY, A., *Katolikus Leánykörök Szövetsége: a KALÁSZ*, in *Katolikus Szemle* XLI. (1989/1) 43–57.; TENGYEL, A., *A katolikus hitbuzgalmi és karitatív egyesületek andragógiai tevékenysége a dualizmus kori Pécs példája alapján*, in: *Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus*, szerk. JUHÁSZ, E. (szerk.): Center for Higher Education Research and Development – University of Debrecen, Debrecen 2010, 385–390.; TENGYEL, A., *Közösségi művelődés a pécsi leánykongregációkban a két világháború között*, in *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy nominatae Sectio Paedagogica* XLIV. (2021), 29–40.

¹¹ TENGYEL, *Az iskolán kívüli népművelés kérdése...*

ahogy az 1936-os pécsi zsinat megfogalmazta: „A katolikus szellemben való népművelés legyen az egyesületek egyik főfeladata [sic]. Ismeretterjesztő előadásokkal sok kártékony befolyástól lehet a tagokat megmenteni.”¹² Hasonlóképpen látták a veszprémi zsinati atyák is: „(...) legyen az egyleteknek komoly, művelő és nevelő tartalma.”¹³ Több ok is indokolta ezt az elképzelést. Egyrészt a 19. században és a 20. század elején a különféle népművelési tevékenység eleve elsősorban egyesületi keretek között zajlott.¹⁴ Másrészt a 20. század első fele a katolikus egyesületek virágkorának tekinthető, a különböző nemű, korú és társadalmi státuszú csoportok számára létrejövő – vagy éppen minden megkötés nélküli tagsággal működő – különféle társulatok, egyletek, körök átszőtték a katolikus társadalom egészét,¹⁵ így alkalmasnak látszottak a feladatra, mivel tagjaikon keresztül lehetővé vált a társadalom szinte minden csoportjának elérése. Egyedül a nagyipari munkássággal való kapcsolat jelentett ekkor már nehézséget az egyház számára, de egyes zsinatokon ennek orvoslására is történtek kísérletek.¹⁶ Harmadrészt már korábban is léteztek kimondottan kulturális célú katolikus szervezetek – elsősorban a katolikus körök és katolikus olvasókörök –, amelyekre most lehetett építeni, s a más jellegű – hitbuzgalmi, társadalmi vagy gazdasági – katolikus egyesületek is végeztek időnként kulturális tevékenységet, például jótékony célú műsoros rendezvényeket, előadásokat szerveztek, illetve sok egyesület saját könyvtárat is fenntartott.¹⁷ Negyedrészt az egyesületek katolikus jellege garanciát nyújtott arra, hogy a kereteik között zajló nevelő és oktatási tevékenység az egyház számára megfelelő világnézeti síkon fog mozogni, annál is inkább, mert ezekben a helyi papság természetesen nagy befolyással bírt, sőt sok esetben hivatalosan is vezette azokat, aminek fontosságát a zsinatokon is hangsúlyozták.

A zsinatokon a katolikus egyesületek számára kötelezővé tették a népművelési tevékenységben való részvételt. Számos olyan katolikus szervezetet felsoroltak, amelyeket különösen alkalmasnak tartottak a felnőttnevelési és népművelési feladatok ellátására: ilyenek voltak

¹² DAMÁSDI, Z., *Az 1936. évi pécsi egyházmegyei zsinat*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest 2017, 1936, 543. §.

¹³ GÁRDONYI, M., *Egyházmegyei zsinatok és tanácskozások Veszprémben*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest 2016, 1923, 29. §. 2. p.

¹⁴ GELENCSE, A *Művelődés, az öntevékeny közösségi művelődés...* 674–702.

¹⁵ GERGELY, J., *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*, Pannonica Kiadó, h. n. 1999, 155–176., 206–210.

¹⁶ Például: GÁRDONYI, M., *Egyházmegyei zsinatok és tanácskozások Veszprémben...* 1923, 30. §. 1. p.; MÓZESSY, A *Székesfehérvári egyházmegye zsinatai...* 1924. 87. §., 1934. 378. §.; LÉNÁR, A., *A Váci egyházmegye zsinatai és papi tanácskozásai a 19. és 20. században*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest 2017, 1930, 316. §. 3–6. p.

¹⁷ BALOGH, A *KALOT...* 41., 122–128., 137–146.; TENGYEL, A *katolikus hitbuzgalmi és karitatív egyesületek andragógiai tevékenysége...* 385–390.; TENGYEL, A., „A jó könyv - levél a jó Istenről”. *A katolikus hitbuzgalmi társulati könyvtárak a 20. század első felében Pécsen*. in *Ötörny vonzásában*. szerk. KERÉKES, I., Csorba Győző Megyei Könyvtár, Pécs 2014, 116–126.; TENGYEL, A., *A Mária-kongregációs könyvtárak a 20. század első felében*, in *Kulturális Szemle V.* (2017/1), 65–70.

például a Katolikus Legényegylet, a Katolikus Tanoncokat Védő Egyesület, a különféle egyéb ifjúsági egyesületek, az Országos Katolikus Nővédő Egyesület, az Országos Katolikus Nőszövetség, a Katolikus Népszövetség, a keresztényszocialista szakmai szervezetek, a katolikus körök és olvasókörök, a különféle jótékonyági szervezetek; majd az 1930-as évektől ezekhez csatlakoztak az időközben megalakult nagy társadalmi egyesületek, a Katolikus Agrárfiújsági Legényegyesületek Országos Testülete (KALOT) és a Katolikus Leánykörök Szövetsége (KALÁSZ). De ezeken túl néhány egyházmegyében azt is ajánlották a papságnak, hogy vegyenek aktívan részt a nem felekezeti alapon szerveződő, de hasonló szellemiségű szervezetek – például a cserkészlet, a Levente-szervezet, a gazdakörök, az olvasókörök, illetve a keresztény fogyasztási és hitelszövetkezetek – népművelő és egyéb tevékenységében is a katolikus társadalom erősítése céljából.

Az egyesületek népművelési tevékenységének elsődleges célja „a katolikus öntudat nevelése és mélyítése”¹⁸ volt, illetve a baloldali, antiklerikális szellemi áramlatoktól a hívek távol tartása. Ezt elsősorban különféle témájú előadások szervezésével vélték kivitelezhetőnek, melyek közül az egyes egyházmegyékben más-más elemre helyezték a hangsúlyt. A veszprémi zsinatok elsősorban a nép szélesebb rétegeit érintő aktuális társadalmi kérdésekkel foglalkozó előadásokat szorgalmazták, melyeken szigorúan a katolikus világnézet alapján tárgyalták az egyes témákat: „(...) az iparos kérdést, az iparos bajait, kríziseit szakszerűen kell ott tárgyalni, a nőkérdésről a kat. Egyház szellemében való oktatást kell adni, szóval tanítani, művelni és irányítani kell a tagokat. (...) Neveljék az egyesületek a kat. öntudatot, a kat. gondolkodásmódot a tagokban. (...) Az egyesületekben tehát tanítani kell a tagokat.”¹⁹ Hasonlóképpen látták Pécsen is: „Ismeretterjesztő előadásokkal sok kártékony befolyástól lehet a tagokat megmenteni.”²⁰ Másrészt nagy hangsúlyt helyeztek a felnőtt lakosság vallási műveltségének emelésére is, hiszen az elemi iskolákban a hittanórákon csak éppen az alapokat sajátították el, a vasárnap délutáni templomi hitoktatáson pedig inkább kateketikai és gyakorlati hitéleti dolgokról volt szó. Ezért különféle egyháztörténeti, egyházművészeti és más vallási témájú előadások tartását is szükségesnek vélték. Fontosnak tartották azonban, hogy figyelmeztessék a papságot és a híveket, hogy ne hogy „átessenek a ló túlsó oldalára”, és az immár széles művelődési tevékenységet kifejtő egyesületek élete kimerüljön az ünnepek és rendezvények tartásában.²¹ Jól mutatja, hogy ez mennyire reális „veszély” volt, hogy ugyanerre Bangha Béla is figyelmeztette a Mária-kongregációkat.²²

A második világháború után a pártállami rendszerben az ismert politikai viszonyok miatt és a katolikus egyesületek és társulatok többségének feloszlása után természetesen

¹⁸ LÉNÁR, *A Váci egyházmegye zsinatai és papi tanácskozásai...* 316. §. 2. p.

¹⁹ GÁRDONYI, *Egyházmegyei zsinatok és tanácskozások Veszprémben...* 29. §. 2–4. p.

²⁰ DAMÁSDI, *Az 1936. évi pécsi egyházmegyei zsinat...* 543. §.

²¹ TENGYEL, *Az iskolán kívüli népművelés kérdése...*

²² BANGHA, B., *A Nagyasszony zászlaja alatt*, SZIT, Budapest 1941, I. 355.

az egyház nem tudta folytatni ilyen irányú tevékenységét. Azonban a rendszerváltás után, 1990-ben újra lehetőség nyílt az egyház számára felnőttképzési tevékenység folytatására. Azonban az időközben megváltozott viszonyok, a közoktatás fejlődése következtében ennek már elsősorban nem az iskolai műveltséget pótló és gazdagító jellege volt indokolt, mint a 20. század első felében, hanem inkább a negyven év alatt gyakran mindenféle hitoktatás nélkül felnőtt hívek vallási képzésére helyeződött a hangsúly, mivel ezen a téren nagy tömegek számítottak tájékozatlannak. Ennek megfelelően az 1990-es években összehívott egyházmegyei zsinatok is kiemelt fontosságú kérdésként kezelték a felnőttek vallási képzését és nevelését.²³

A kortárs empirikus kutatás keretei és eredményei

A történelmi egyházak hagyományos hitéleti tevékenységük mellett számos, a társadalom számára kiemelten fontos szerepet is vállalnak. Az egyházi közösségek így jelentős szerepet tölthetnek be egy település életében, például a közösségek működtetésében, a tehetséggondozásban vagy a hagyományőrzésben, illetve különböző programok, rendezvények vonatkozásában. Jóllehet „nehéz megbirkózni azzal a tendenciával, hogy egyre kevesebben járnak templomba, szertartásokra, nagy az érdektelenség, amelynek okai a korábbi diktatúra ateista ideológiája és a vallásgyakorlás ellehetetlenítése, a demográfiai tényezők, az érdektelenség, az anyagi világnézet, a kényelem és a fogyasztói szemlélet. A hagyományos értékrend felborult, s egyre bonyolultabb világban végzik a szolgálatukat.”²⁴ Egy 2016–2018 között készült kutatás vizsgálati területünkön, az Északkelet-magyarországi régióban – és emellett Kárpátalja magyar lakta településein – a római és görögkatolikus egyházközösségekhez és a protestáns gyülekezetekhez kapcsolódóan többek között az alábbi közösségeket és közösségi tevékenységeket nevesítette, melyeknél jól látszódik a korosztályi megoszlás is: hitoktatók csoportja, ministránsgyermekcsoportja, Rózsafüzér Társulat, Oltáriszentség-imacsoport, engesztelő imacsoport, társkeresők csoportja, keresztyén játszóház, baba-mama-klub, ovisklub, tizenkét évesek klubja az élet és a hit kérdéseiről, gimnazisták klubja, egyetemisták, fiatal családosok és egyedülálló felnőttek köre, vasárnapi iskola általános iskolásoknak, idősek bibliaórája, presbiteri továbbképzések, történelmi, irodalmi csoportok, énekkarok. A kutatásból jól látható, hogy az egyházi személyek szolgálatának tevékenységei között a közösségi csoportok létrehozása, gondozása is megjelenik, melyek sokrétűek és színesek lehetnek, a kézimunkaklubból a gerinctornáig

---

²³ TENGELY, A., *A felnőtt katekézis kérdése az egri egyházmegyei zsinatokon a 20. században*, in *Prevenció, intervenció és kompenzáció*, szerk. HIDEG, G. – SIMÁNDI, SZ. – VIRÁG, I., Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2020, 356–361.

²⁴ SZABÓ-TÓTH, K. – VÁRHELYI, K. (szerk.), *Történelmi egyházak – modern társadalom*, L' Harmattan, Budapest 2018, 86.

sokféle lehetőség van. Ezen közösségek létrehozója többnyire a helyi egyházi vezető, de később gyakran „önjáróak” lesznek.²⁵

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Andragógiai és Közművelődési Tanszékének projektjéhez kapcsolódó empirikus kutatásunkban (2022. január–május) a katolikus egyház felnőttkori művelődést támogató tevékenységét vizsgáltuk napjainkban egyes lokális vallási kisközösségek tevékenységén keresztül, elsősorban az Északkelet-magyarországi régióban. Törekedtünk rá, hogy különböző nagyságú települések: megyeszékhelyek, kisvárosok és községek is szerepeljenek vizsgálatunkban (Eger, Salgótarján, Heves, Jászberény, Szerencs, Sárospatak, Terpes). Hasonlóképpen fontosnak tartottuk, hogy különféle típusú közösségeket vizsgáljunk. Ennek megfelelően kutatásunkban szerepeltek hagyományos, több száz éves múltra visszatekintő társulatok (pl. harmadrendek), csakúgy, mint modern vallási közösségek (pl. Cursillo csoport, Szentlélek Szeminárium). Hasonlóképpen a szűken vett hitbuzgalmi célú társulatok (pl. bibliakörök) mellett feltártuk a vallási életet más – zenei, kulturális, illetve sport – tevékenységgel összekapcsoló közösségek működését is (pl. a plébániai élethez kapcsolódó biliárd-, illetve pingpongcsoporthoz, énekkarokhoz, az egri Lajosvárosi Keresztény Kultúráért Egyesület). Emellett fontosnak tartottuk, hogy a különböző korosztályok is megjelenjenek kutatásunkban, így vizsgáltunk jellemzően idősek (pl. Rózsafüzér Társulatok), középkorúak (pl. Házassági Hétvége), illetve fiatalok és gyermekek (pl. cserkészcsapat, szalézi oratórium) részvételével működő közösségeket is. A munkánkba volt és jelenlegi hallgatóinkat (Acsán Rita, Borosi Florentina, Danyi Szilvia, Hamar Zsolt, Molnár Adél, Nagy Krisztina) és közművelődési szakembereket is bevontunk (Búzás Eszter, Madarász Réka).

Megjegyezzük, a tervezett felmérésünk részben beleesett a pandémia időszakába, amit a kutatás korlátjának is tekinthetünk, ugyanis számos helyen személyesen nem fogadtak bennünket, csupán online keretek között kaptunk válaszokat. Továbbá a vírushelyzet érzékelhetően rányomta bélyegét a közösségi életre és a felnőttkori művelődést támogató tevékenységekre is, ugyanis számos esetben arról kaptunk visszajelzést, hogy megtorpan- tak, visszaestek a nevezett tevékenységek. Ezért a kapott eredmények nem tekinthetők reprezentatívnak.

Az alábbi négy kérdéscsoportra kerestük a választ a művelődő vallási közösségek vonatkozásában a megkérdezett interjúalanyoktól, a lokális katolikus közösségek egyházi és világi vezetőitől:

- Hogyan értelmezi a közösség fogalmát? Véleménye szerint miben más egy vallási és egy világi közösség?
- Hogy alakult a tagok száma az évek alatt? Hány tagjuk van jelenleg? Milyen korosztályba tartoznak a tagok? Milyen a nemek aránya?
- A vallási közösségek vezetői kapnak-e felkészítést a közösségekkel való munkára?

²⁵ SZABÓ-TÓTH, – VÁRHELYI, (szerk.), *Történelmi egyházak – modern társadalom...*

- A vallási közösségekben folyik-e valamilyen művelődési tevékenység? Amennyiben igen, milyen jellegű? Ezekre hogyan hatott ki a pandémia?

A megkérdezett interjúalanyok a közösséget elsősorban keresztény közösségként értelmezték: „A keresztény közösség célja, hogy a krisztusi tanítást hitelesen megvalósítva eljussunk az üdvösségre.” Arra a kérdésünkre, hogy miben más egy vallási és egy világi közösség, egyik válaszadónk így válaszolt: „Szerintem egy világi közösség annyiban különbözik egy vallásos közösségtől, hogy a vallásos közösség középpontjában ott van valaki, aki Isten, akiért ott vagyunk. Persze jó együtt lenni és játszani, beszélgetni és együtt megélni különböző dolgokat, de igazából egy a közös cél, az Isten felé való haladás. Ez az, ami pedig hiányzik a világi közösségekből, mert valóban minden mást megélnék, amit mi is ennek az egy dolognak a kivételével. Az Isten felé való haladásban segítsük egymást az úton és ez az, amivel szerintem kicsit több a vallásos közösség, mint a világi.”

A következő kérdéscsoport arra irányult, milyen korosztályba tartoznak a tagok, illetve milyen a nemek aránya. A kapott válaszokból az látszik, hogy főleg az idősebbek vannak jelen állandó jelleggel a katolikus kisközösségekben. A nemek arányát tekintve valamivel több a nő. Érdemes még megfigyelni az időszakosan csatlakozó gyermekeket. Az elsőáldozásra, bérmálkozásra készülők közül kevesen vannak, akik a szentségek vétele után is huzamosan ott maradnak egy-egy közösség életében.

Az interjúkból az is jól kirajzolódott, hogy a közösségek működtetése felkészülést és erőfeszítést igényel, aminek részleteire a harmadik kérdés kérdezett rá. A válaszok vegyesnek mondhatók, van, ahol teljesen informális úton, van, ahol a tagok egymás között, szervezett formában, és van, ahol formális keretek között, a tananyagba építetten jelenik meg a felkészítés. Például a szalézi oratórium vezetői évente össze is ülnek, ahol segítik egymás munkáját a tapasztalatok megosztásával. Ezt nagy segítségnek tekintik, mivel elmondásuk alapján közösséget vezetni nem mindig könnyű. De formális képzés keretében is megjelenik a közösségekkel való foglalkozás: „Ma már a lelkipásztori teológia és a kateketika tantárgyak nagyon szépen hozzák ide azt, hogy hogyan kell ezt jól csinálni.” A közösségekkel való személyes kapcsolat, segítségnyújtás nem egyszerű, mert bizalom és felelősségérzet, motiváltság, együtt és előttük járás együttesen kell hogy kíséresse a közösségformálást.

A kutatás negyedik, fő kérdéscsoportjában a közösségek kulturális, művelődési tevékenységét vizsgáltuk, illetve a világjárvány hatását. Megállapítást nyert, hogy a közösségi művelődési, illetve képzési tevékenység a katolikus lokális közösségek közül leginkább az énekkarok és a bibliakörök, illetve a gyermek-, ifjúsági és felnőtt hittan csoportok működésében nyilvánul meg, illetve a harmadrendekben, ahol a jelentkezők alapos képzésben részesülnek az adott rend történetére, lelkiségére és szabályaira vonatkozóan. Ezek mellett talákoztunk néhány egyéb érdekes kezdeményezéssel is, ahol szórakoztató formában valósul meg a vallási témájú közösségi művelődés, például filmklub keretében.

Szemléletes az első tekintetében a hevesi egykori – és ma újra működő – Ifjúsági Énekkar esete, melynek hatása a mai napig jól érzékelhető: az évtizedekkel ezelőtt az énekkar által megszólított fiatalok közül sokakkal a mai napig – már ők maguk is felnőtt gyermekekkel édesanyaként, édesapaként – a templom padjaiban találkozhatunk. Az 1980-as évek közepén a hevesi egyházközség tagjai rendszeresen jártak a Nagymarosi Ifjúsági Találkozóra, ott ismerkedtek meg Sillye Jenő keresztény gitáros énekeivel. Megfogalmazódott az igény, hogy ezt az élményt „haza szeretnék hozni”, hogy ne csak évente egyszer legyen részük ilyen közös éneklésben. Szántó Katalin akkori kántorral toboroztak körülbelül tizenöt főt az énekléshez. Nem szándékos döntés alapján, de szinte csak lányok alkották a csoportot – ez a jelenség a későbbiekben sem változott. Az 1987. október 31-i ünnepségen az akkori egri érsek, dr. Seregély István atya is meghallgatta a frissen alakult csoport bemutatkozó fellépését. Az énekkar szeretettel várta a további jelentkezőket. Vezetőjük Acsán Zsolt lett, aki rendszeresen végigjárta a település iskoláit, a hitoktatókkal egyeztetve hittanórák keretein belül énekelt, gitáron játszott a gyermekeknek néhány dalt. Sok esetben viszont kifejezetten a szülők szerették volna, hogy a gyermekük a közösséghez tartozzon: sokan közülük szintén jártak a Nagymarosi Ifjúsági Találkozóra, és a kezdetektől fogva támogatták, sürgették az énekkar ötletének megvalósulását. A nagy érdeklődés miatt a kórusba vártak életkorát is ki kellett bővíteni: felső tagozatos általános iskolás és középiskolás tanulókat vártak, de az énekkar története során a legfiatalabb tag első osztályos, a legidősebb doktoranduszhallgató volt. Az énekkar virágkora az 1990-es évek közepére tehető, ekkor körülbelül 30 fős létszámmal működött. A kisebbekkel gyakran részt vettek a próbákon a szüleik is. Mindezek ismeretében bár az ifjúsági énekkar nevet viselte a közösség, nem csak azt a korosztályt fogta össze. Vasárnap délutánonként körülbelül másfél óras próbákat tartottak, ennek egyharmada az új dalok tanulásával, egyharmada örömmel telt, egyharmad időben pedig a lelkipásztor tartott a jelenlevőknek hittanfoglalkozást. Ebből a félórás hitoktatásból nőtte ki magát az Ifjúsági Hittan csoport. Az énekkar alkalmanként lépett fel, ünnepi szentmiséken oratóriumokat, húsvétkor a Passiót énekeltek, valamint gitáros szentmiséken is közreműködtek. Karitatív tevékenységet is végeztek, minden karácsonykor felléptek az idősek és mozgáskorlátozottak otthonában. Minden fellépésüket tanúságtételnek, az evangelizáció egy formájának tekintették. Nyáron kirándulásokat szerveztek a közeli jászszentandrasi strandra vagy Szilvásváradra. Lehetőség szerint továbbra is jártak a Nagymarosi Ifjúsági Találkozóra, illetve Breganzébe, településünk olasz testvérvárosába is meghívást kaptak. Bár a közösséget elindító ötlet a gitáros énekekhez kapcsolódott, a vezető célja „titkon és nem bevallottan” egy keresztény közösség építése volt, az éneklés csak „mézesmadzag”, eszköz volt ennek építésére, erősítésére. A cél egy olyan keresztény közösség létrehozása volt, amelynek tagjai jól érzik magukat együtt, és a közös hithez való tartozást énekekben és imádságban élik meg. Az énekkarosok egy olyan baráti, testvéri közösség tagjai lehettek, amiben nemcsak az éneklésben, hanem az élet más területein is segítőtársakra találtak. Az énekkar a kétezres évek elejére „betöltötte hivatását”,

természetes módon szűnt meg. A tagok közt nem volt jelentős fluktuáció, nem volt jellemző, hogy valaki kilépjön, de egy idő után már új tagok sem jöttek. A tagok felnőttek, más városba mentek főiskolára, egyetemre, ahonnan már nem tudtak minden hétvégén hazajárni a próbákra, illetve többen családot alapítottak. Közel két évtized kihagyás után, néhány éve viszont az egyik alapító tag lelkes szervezőmunkájának köszönhetően ismét vannak rendszeresen gitáros szentmisék a templomban.

A bibliakörök és a felnőtt hittan csoportok kimondottan vallási felnőttképzési céllal létesültek, így a közösségi művelődés ezek elsődleges feladatának tekinthető. Interjúink alapján ezek tagjai – bár kétségtelenül sokszor kialakulnak kellemes ismerősi vagy akár baráti kapcsolatok – elsősorban nem a közösségi élményért, hanem a Szentírás és a vallási tanítások jobb megismerésének és megértésének igénye miatt vesznek részt a közösségben. Mivel a 20. század második felében a pártállami viszonyok között sokan kimaradtak a hitoktatásból, a rendszerváltás után az erre irányuló igény erőteljesen jelentkezett és részben jelentkezik ma is. Tagságuk vegyes, helyenként fiatal felnőttek is részt vesznek benne, míg máshol inkább az idősebb korosztály a jellemző. A csoportok általában 10-15 főből állnak, mivel a nagyobb létszám már nehézkessé tenné a foglalkozást, ahogy egyik interjúalanyunk megfogalmazta: „Itt nem tömegekre kell gondolni, hanem hasonló éppen, hiszen Jézus is tizenkét apostolt választott ki, tehát egy olyan tíz-tizenkét fő között, és ha belegondolunk abba, tegyük fel a beszélgetéseknél, hogy ha ennél nagyobb létszám van, akkor az már nem koordinálható, nem kivitelezhető. Már nagyon-nagyon hosszúra nyúlik egy-egy találkozás, és az senkinek nem jó.” Az összejöveteleik során egy-egy bibliai szakasz elolvasása után azt megbeszélik, és meghallgatják a vezető – általában egy papi személy vagy diakónus – magyarázatát, majd újra megbeszélik azt. Egyes településeken ezenfelül különböző egyházi kisegítő munkát is végeznek, és a plébánia rendezvényeinek is stabil közönségét alkotják, például fogadják a betlehemező gyermekeket, vagy jelzik, ha valakinek az egyházközösségből például betegség miatt segítségre van szüksége.

Hasonló céllal és jelleggel jöttek létre több helyen a gyermek- és az ifjúsági hittan csoportok. Azonban ezek a fentiekkel szemben korszpecifikusak, és jellemzően tagságuk egy meghatározott korosztályból képződik, és ebből adódóan – legalábbis részben – évről évre cserélődik. Mivel a közoktatásban a gyermekeknek és a tizenéves fiataloknak lehetőségük van hitoktatásban részt venni, ezért elsősorban ezekben a csoportokban az elsődlozásra vagy a bérnállkozásra való felkészítés folyik klerikus vagy laikus vezetők segítségével, de emellett szerepet kap a közös játék és szórakozás is.

A bibliakörökhöz hasonlóan működik a beszédes nevű salgótarjáni KKT, azaz a Kérdezők Keresők Találkozója nevű közösség. Ez egy nagyon őszinte és nyitott csoport, ahol elfogadó baráti-testvéries kapcsolat van a tagok között azáltal, hogy mindenki őszintén felteheti kérdéseit, és azokat is várják, akik csak most kezdték el a vallást gyakorolni. A csoport kis létszámú, az adatgyűjtés idején 8 tagja volt (3 férfi és 5 nő). A tagok a középkorosztályba

tartoznak, egy huszonéves kivételével. A tagoknak az interjúk szerint ez a közösség megerősítést ad, lehetőséget a hitben való elmélyülésre, a közösséghez való tartozás érzetét, feltöltődést és lendületet a mindennapokra. A közösség összejöveteleire kedd délutánonként kerül sor. Ez hasonlóan zajlik, mint egy bibliaóra, énekkel kezdenek, azt követően pedig egy részletet átbeszélnék a Szentírásból, amelyhez a tagok feltehetik a kérdéseiket. De nem mindig kötött a beszélgetés témája, mivel ennek a közösségnek a fő célja, hogy a tagok választ kapjanak a kérdéseikre, így olyan is előfordul, hogy ha valaki elmondja azt, ami foglalkoztatja, akkor arról beszélnek azon az alkalmon vagy a következőn. Emellett vannak közös programjaik, például közös zárandoklatok is.

A vallási témájú közösségi művelődést különleges módon jeleníti meg a hevesi Keresztény Filmklub, amely a Családok éve alkalmából jött létre. Elsődleges célja, hogy azok, akiknek erre otthon nincs lehetősége, itt meg tudjanak tekinteni keresztény témájú filmeket, ennél fogva elsősorban az internetet nem használó idősök látogatják az alkalmakat, de természetesen a közös „mozizás” bárki számára kedves élmény lehet, így minden érdeklődőt szeretettel várnak. Minden hónap első hétfőjén, délután öt órakor gyűlnek össze a plébánián, megnéznak egy filmet, utána pedig mindig közösen beszélgetnek a látottakról.

Egy tanszékünkhöz kapcsolódó korábbi kutatás feltárta a ferences, a szervita és a domonkos világi harmadrendeknek a jelentkezők felkészítését célzó felnőttképzési tevékenységét, ami szintén szorosan kapcsolódik aktuális kutatási témánkhoz. Az újoncidió mindhárom vizsgált esetben egy évet jelent, mely szükség esetén meghosszabbítható. Nagy hangsúlyt helyeznek rá, hogy a képzés személyre szabott legyen. A jelöltekkel a beöltözés előtt megszokott a rendszeres beszélgetés, lehetőség szerint összehangolva a közösségi találkozások alkalmával. Mindhárom harmadrend rendelkezik a felkészülést segítő írott dokumentumokkal, illetve könyvekkel, melyek többsége már nemcsak papíralapon, hanem online is elérhető. Az újoncképzésért felelős testvérek ezek egyes részleteinek feldolgozásában szükség szerint személyes segítséget nyújtanak. A jelöltidő során az újoncképzés egyik leggyakrabban alkalmazott módszere az interpretív, magyarázó módszer, amelyre főként akkor van szükség, amikor a képzési felelős megismerteti az újoncot az adott világi rend szabályzatával. A magyarázat a különböző előírások, logikai viszonyok, fogalomkörök megértését segíti elő. A dokumentumelemzés módszere szintén jelen van a világi harmadrendek képzéseiben, ez is az egyes szabályok jobb megértését szolgálja. Ez általában nem egyénileg, hanem kis csoportokban történik, ahogy az a felnőttképzésben ajánlott. A képzést lehetőség szerint egy-egy kolostorban vagy plébániái épületben tartják, de ha erre nincs lehetőség, igen rugalmasan kezelik a kérdést, és szükség esetén egy-egy tag lakásán vagy akár egy étteremben is meg tudják oldani.²⁶

²⁶ BOROSI, F., *Világi harmadrendek újoncképzési tevékenysége a mai Magyarországon*, Diplomamunka, Eszterházy Károly Egyetem, Eger 2020.

Sajnos a pandémia rányomta bélyegét a katolikus kisközösségek működésére is, ugyanis a közösségekben megcsappantak a közös találkozások és programok lehetőségei, és az online kapcsolattartáshoz szükséges ismeretek és eszközök hiányában ez különösen az idősebb korosztályt érintette. Azonban egyes közösségek „nem adták fel”, és online is igyekeztek tevékenykedni. Például az egri szalézi oratórium közösségének elsődleges célja, hogy a hátrányos helyzetű gyermekeknek és fiataloknak tudjanak segíteni, azonban nemcsak ők járnak ide, hanem normál körülmények közül érkező gyermekek és fiatalok is. Céljuk, hogy mindenki megtapasztalja a közösséget, a szeretet, az elfogadást akár egy kis játékon, színdarabon, kézműveskedésen keresztül egy-egy imádsággal. A közösség a pandémia alatt online folytatta tevékenységét, hetente egy alkalommal egy-egy órában. Ugyanúgy igyekeztek megszervezni, mint ahogy a személyes alkalmakat. Voltak játékok, színdarabok, beszélgetések, még kézműves foglalkozás is online, mivel fontosnak tartották, hogy ne szakadjon meg a kapcsolat egymással.

Konklúziók

A lokális katolikus kisközösségek nemcsak vallási, hanem különböző mértékű társadalmi szereppel is bírnak egy-egy település életében. A bemutatott példák mutatják, hogy tevékenységükben számos, a közösségi művelődést és felnőttképzést érintő elem is fellelhető, egyrészt oktatás és beszélgetés formájában, másrészt különböző programok, rendezvények vonatkozásában. Kutatásunkkal gazdagítani kívánjuk a hazai felnőttkori művelődéssel és a Katolikus Egyház társadalmi szerepvállalásával kapcsolatos munkákat: megítélésünk szerint a Katolikus Egyház közösségi művelődési tevékenysége a szaktörténeti kutatások kevésbé vizsgált területe, mely további kutatásokra érdemes. Továbbá munkánkat szeretnénk a felsőoktatásban is felhasználásra javasolni: a közösség-szervezés és a közösségiművelődés-tanár szakos képzéseken belül, különös tekintettel a Vallás és kultúra és a Kultúrakutatások – közösségi kulturális értékek tanegységre, amely által a hallgatók szélesebb rálátást kapnak a vallási közösségek működésére és művelődési gyakorlataira.